

19. YÜZYIL OSMANLI İSTANBUL'U TEKKE HARİTASINI DİJİTALLEŞTİRMEK

Hayrun Nisa Cantürk,
4th year student at the Department
of History Üsküdar University
Email: nisacanturk@gmail.com

Scientific adviser: **Fatma Aladağ,**
Department of History,
Uskudar University

Giriş

Dijital beşerî bilimler, geleneksel beşerî bilimler alanında ortaya çıkan teknolojik dönüşümün bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bu yeni disiplin, teknolojinin sunduğu araçlarla bilgi üretmeyi, bilgiyi görsel ve tematik olarak işlemeyi, veriler arasındaki karmaşık ilişki ağlarını ortaya çıkarmayı, mevcut verileri derinlemesine analiz etmeyi ve yeni sorular sorma imkânı sunmayı amaçlar. ¹ Teknolojinin sağladığı bu imkanlar sayesinde, tarihsel ve edebi metinlerin anlaşılmasını ve tematik olarak analiz edilmesini kolaylaştırarak araştırmacılara daha geniş bir perspektif sunar. Bu bağlamda, beşerî bilimler alanındaki akademisyenlerin, tarihin ve kültürel mirasın dijital dönüşüm sürecinde yeni kavramlar ve odak noktaları üretme, tartışma ve uygulama konusunda önemli bir rol oynadığı açıkça görülmektedir. Dijital beşerî bilimler, disiplinler arası bir yaklaşımla ve dijital tekniklerle donanmış bir araştırma ortamı sunması bakımından büyük bir potansiyele sahiptir. ²

Bu çalışmada Türk Tarih Kurumuna ait olan 19. yüzyılın son çeyreğinde Osmanlı Türkçesi ile hazırlanmış İstanbul haritasının dijital analizi yapılmıştır. Bu araştırma çerçevesinde Esri tarafından geliştirilen ArcGIS yazılımı kullanılarak haritada yer alan yapılar dijital ortama uyumlu hale getirilmiştir.

Haritanın altındaki notta belirtildiğine göre hakkında fazla bilgiye ulaşılamayan Osman Bey tarafından 1886 yılında hazırlanmıştır. Haritayı yapan kimsenin bu haritayı belli bir amaca yönelik yaptığı, haritada verilen bilgilerden anlaşılmaktadır. Hazırlandığı dönemde İstanbul'da hizmet eden tarikatların hangi gün ve nerede toplandığı yerler işaretlenerek gösterilmiştir. Haritanın sağ alt köşesindeki «İstanbul Haritası» ibaresinin altında, «Mukabele Günlerinin

---

¹ Fatma Aladağ, «Dijital Beşerî Bilimler ve Türkiye Araştırmaları: Bir Literatür Değerlendirmesi,» *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 18, (2020):780-781.

² Aladağ, «Dijital Beşerî Bilimler ve Türkiye Araştırmaları: Bir Literatür Değerlendirmesi,» 780-788.

İşareti» başlığıyla haritada tarikatların toplantı günü ve yerlerini gösteren bir liste ve bu listeye bağlı olarak işaretlere de yer verilmiştir. Bayrami, Bedevi, Celveti, Gülşeni, Halveti, Kadiri, Mevlevi, Nakşibendî, Rifai, Sa'di, Sümbülî, Şazeli ve Uşşaki gruplarının toplandığı yerleri ve günleri bulunmaktadır. Sokak veya yer isimlerinin yer almadığı, sadece sınırların ve bazı önemli yerlerin gösterildiği harita, tekkelerin tarihî yarımada üzerinde yaklaşık yerinin işaretlenmesi ile oluşturulmuştur. Haritada Fatih bölgesinin tamamıyla birlikte Eyüp, Zeytinburnu ile Beyoğlu bölgelerinin bir kısmına ait olan yapıların da yerleri gösterilmiştir.

Metodoloji

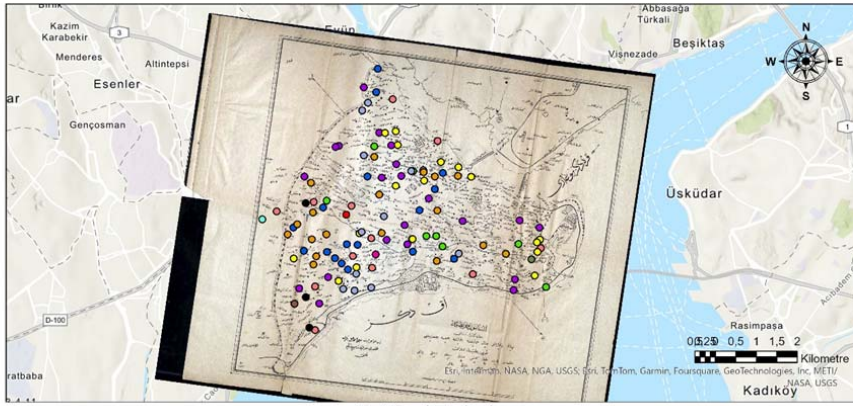
Bu çalışma, 19. yüzyılın son çeyreğine ait olan Osmanlı Türkçesi haritada yer alan yapıları tespit etmek ve tarikatların mekânsal analizi yapılarak şehirdeki sosyal dokuyu anlama konusunda bir perspektif sunmayı amaçlamaktadır. Bu kapsamda, eski harita esas alınarak, İstanbul'un geçmişi ve kültürel yapısı haritalandırılmıştır. İlk olarak haritadaki yapılar Latin harflere çevrilmiş sonrasında mukabele günleri belirtilen yapıların altına tarikat adı ve mukabele günü yazılmıştır. Bununla birlikte eski Osmanlı Türkçesi harita coğrafi referanslama ile günümüz haritasının üzerine yerleştirilmiştir. Haritadaki bilgiler Microsoft Excel'e aktarılarak metinler veri haline getirilmiş ve daha sonrasında ise bu verilerin koordinat bilgileri eşleştirilmiştir. Veri tabanı ArcGIS yazılımıyla bütünleştirilerek yapı türlerine göre seçilen semboller sayesinde dijital harita çıktıları oluşturulmuştur. ArcGIS, coğrafi bilgi sistemleri oluşturmak ve haritalandırmak için kullanılan bir platformdur. Birden fazla katmanı bir arada görmeyi, tematik olarak incelemeyi, analiz etmeyi ve görselleştirmeyi sağlayan Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) teknolojisi sayesinde coğrafi konum içeren veriler dijital ortama uyumlu hale getirilmiştir.

Veri Tabanı

Bu haritada toplam 577 tane yapıya rastlanılmıştır. 62 tane de farklı türün olduğu tespit edildi. Bunlara; cami, mescit, tekke ve türbe örnek verilebilir. Bu yapılardan 138 tanesine ise tahmini atış yapılmıştır. Tahmini atış harita referans alınarak ve ilgili akademik kaynaklardan yararlanılarak tespit edilmiştir (Harita 1).

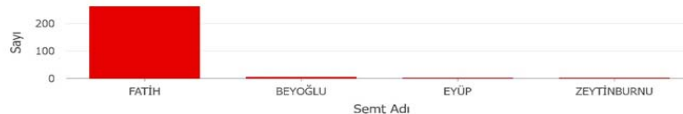
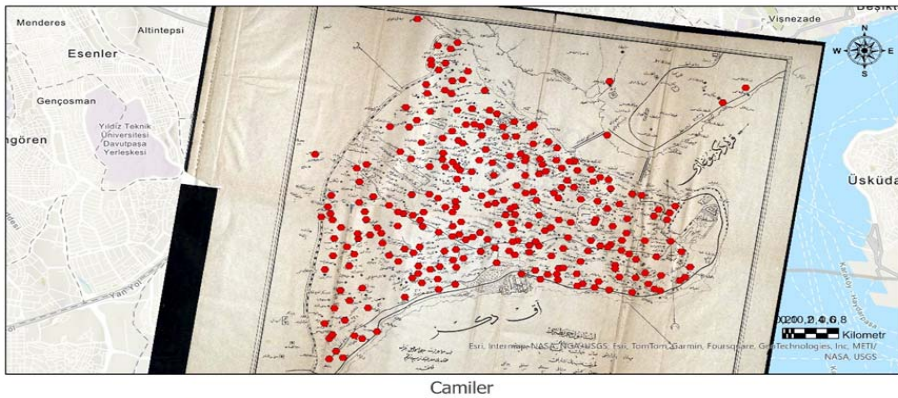

19. Yüzyıl İstanbul'unun Tarikatları

Harita 2: 19. Yüzyıl Osmanlı İstanbul'u Tarikatları

19. Yüzyıl Osmanlı İstanbul'u haritasında en çok yapı türünün cami olduğu tespit edilmiştir. 268 tane caminin büyük çoğunluğu yani 262 tanesinin Fatih ilçesinde bulunmaktadır. Eyüp ve Zeytinburnu semtlerinde 1'er tane cami bulunurken Beyoğlu semtinde ise 4 tane cami belirlenmiştir (Harita3).

19. Yüzyıl İstanbul Mukabele Haritasındaki Camiler

Harita 3: 19. Yüzyıl Osmanlı İstanbul'u Tekke Haritasındaki Camiler

Harita 5: 19. Yüzyıl Osmanlı İstanbul’unda Fatih Semtinin Genel Görünümü**Sonuç**

Bu araştırmada, hakkında fazla bilgiye ulaşılamayan Osman Bey’in Osmanlı Türkçesi ile hazırladığı haritada yer alan yapılar tespit edilerek görselleştirilmiştir. Bu amaçla 19. Yüzyılın son çeyreğine ait harita incelenmiş ve CBS teknolojisi kapsamında ArcGIS programıyla haritalandırılmıştır. Haritalandırma, tekkelerin şehir içindeki mekânsal dağılımını inceleyerek sosyal ve dini faktörler arasındaki ilişkileri analiz etmeyi sağlamaktadır. Bu veriler, farklı kaynak ve haritalarla geliştirilerek ve karşılaştırılarak tarikatların şehirde nasıl organize olduğu konusunda çok şey anlatabilir. Bu sayede 19. Yüzyılda İstanbul’da faaliyet gösteren tarikatların hangileri olduğu, ne zaman ve nerede toplandıkları analiz edilmiştir. Bu bilgiler İstanbul’daki tasavvufî hayatla ilgili araştırmalara katkı sağlanması hedeflenmektedir. Ayrıca haritada mukabele düzenlenen yapılardan bazılarının günümüzde mevcut olmadığı tespit edilmiştir. Ancak var olmasalar da temsil ettikleri düşüncelerin izleri, tarihî yerleşim alanlarında ve şehrin dokusunda hala görülmektedir. Bu izlerinin günümüze değin varlığın sürdürmesi, etkilerini keşfetmek ve anlamak açısından önemlidir.

KAYNAKÇA

1. Aladağ, Fatma. «Dijital Beşerî Bilimler ve Türkiye Araştırmaları: Bir Literatür Değerlendirmesi,» *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 18, (Şubat 2020):773–796.
2. Özcan, Serpil. «XIX. Yüzyıl İstanbul Tekkeleri ve Mekânsal Konumlanışları.» Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Şehir Üniversitesi, İstanbul, 2020.
3. Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi (2.01.0.2117) (ttk.gov.tr)